

DÉR ISTVÁN HARMADIK KORSZAKA

Hat vagy hét éve történt, nem emlékszem már pontosan. A presszóban, ahová az ebéd utáni feketére beugrottam, egyetlen ismerős, Papp Lajos üdögélt. Vasikos kéziratcsomó fölé hajolva lapozgatott: készülő kötetének anyagát rendezgette. A kéziratlapokat én is végigfutottam. A versek jó részét már ismertem. Megleptek viszont az *illusztrációk*. Stilizált nők és férfiak mozgáltak ezeken a kémenyen komponált tusrájzokon, mesterséges, majdhogynem laboratóriumi környezetben, mindamellettt valami egészen erőteljes élet-

ezekeket a képeket. Egy falusi parasztudvar dűledező deszkakerítése Dér képein úgy jelent meg, mint egy oszlop-sor valami görög épületen: fehéren és magasbaemelkedő monumentalitással. S mégis e különös stilizáció ellenére, képei nem lendültek át valami mesterkélt modorosságba, hanem megmaradtak *népnek és alföldinek*.

A fiatal festő első sikereit ezekkel a képeivel aratta. Sikerei nem jelen-

lomban, a képek *mondani-
valójában*. Dér István második korszakának képei belül maradtak a népelet prolemtikáján. A modern, mai világ legfeljebb tárgyaiban bukkan fel, ha egyáltalán felbukkant ezeken a képeken. Dér jobban szerette a paraszti életnek szinte jelképpé vált időtlen tárgyait, a gémeskutat, a dűledező kerítéseket, a karókra akasztott köcsögöket, mint a mai élet eszközeit. Falun ma már több a gép, mint a ló. Dér ezt, és ami ebből következik, nem volt hajlandó tudomásul venni. Ebben volt és van bizonyos ellentmondás, de én most nem ezt akarom hangsúlyozni, hanem azt, hogy a festő mennyire vonzódott az emberi élet *régebbi állapotaihoz*. Mind mostanáig úgy látszott, a modern világ, a 20. század hidegen hagyja.

A változás, a harmadik korszak nyitánya éppen azért fontos, mert ezzel a mai világgal kapcsolatos: *Dér új képeibe ennek tartalmi szűrődtek be*.

Elég egy pillantást vetni az illusztrációként közölt két képre, hogy rájövünk, nem arról van szó, hogy Dér új képeit telefestette a mai világ tárgyaival. Ilyesmink a képeken nyoma sincs. Annyira, hogy első látásra a

tettség érzése mindennapjaink élményévé vált. Általános élménnyé, mindenki élményévé.

A másik kép, a Pieta is ugyanezt a tiltakozást hordozza. Csak a veszélyeztettségnek egy másik, hogy úgy mondjuk, teljesebb állapotában. Ezen a képen már meghalt egy ember, egy férfi, ott fekszik monumentális rajzolt anyja ölében. S milyen furcsa, hogy minden eddigi Pieta ábrázolással szemben az anyja ezen a képen nem hajlik védőn halott fia fölé, s kezét sem gyermekét védve emeli fel. A tiltakozón kissé oldalra emelt és torzítottan hatalmas nővelt kéz már nemcsak a halott férfit védelmezi, hanem *általános tiltakozás* ez a világ rossz hatásai, ártalmi ellen. Az élők tiltakozása, mindenkié.

A gazdagodás kettős. A modern világ ilyen festői megfogalmazásából szükség-szerűen következett a *határozottan humanista* magatartás is. A rossz elleni küzdelem, az emberért való harc vállalásának elszántsága. Ezt látjuk az új képeken.

Mostanában sokat vitakoznak a vásárhelyi iskoláról. E viták lényege, hogy ennek az iskolának a festői nehezen tudnak kapcsolatot teremteni a mai világgal. Nos, Dér István — talán nem túlzom el a képek jelentőségét — megtalálta a megoldás egyik lehetőségét, a régihez kötődő kifejezésbeli apparátus felhasználását

Harangszó

képek a régi hang egyszerű és változatlan folytatásának tűnnek. Hol van akkor a változás? Ott, hogy ezeknek a képeknek legfőbb, legfontosabb mondanivalója a *tiltakozás az ember fenyegettsége és kiszolgáltatottsága ellen*. Dér második korszakának képei a világ, ha nem is idillnek, de mindenképpen mozdulatlanak és időtlennek látszott. Figyeljük meg viszont ezzel szemben a Harangszó izgatott nyugtalanságát. Már a címadás is sajátos: a képen nincs harang. A cím itt tiltakozást, figyelmeztetést jelent: a harangszó nemcsak idill, mint tudjuk, árvizek, tüzek és jégeső elé is harangozni szoktak. S ezt a figyelmeztetést mondja-sugallja a kép is. A nyújtott nyakú, felemelt fejű libák szinte hallhatóan hangos gágogása valami nagy-nagy veszélyre figyelmezteti a kép bal sarkában békésen alvó embert. A veszély konkrét tartalma nincs megnevezve, de hát a mi korunk, a 20. század, nem szűkölködik ilyenekben: háború, fasizmus, koncentrációs tábor, atom-bomba. Az ember veszélyeztetettségét és kiszolgáltatottságát a mai világ óriási mértékben fokozta. A fenyege-

a modern világ ábrázolására. Nem egyetlen megoldás ez, talán nem is a legjobb. És nem is az első. De feltétlenül eredmény, mert eredeti, mert újabb lépés előre. Dér István új képeinek ez a legfontosabb tanulsága.

Ökrös László

Fekete István

SZIVAR TEMETÉSE

Szivar barna volt és kutya. Olyan fél-daxli-félfoxi, nem rövid- és nem hosszú-szörű és mindent tudott, amit egy városi kutyának tudnia illik. Tudott szolgálni, elhozta a gazdája papucsát, a vendégeket szaguk szerint rangsorolta és csak éppen-hogy nem beszélt velük. Tudta, hogy asszonya lusta sétáltatni, ez okból nyöszögögni kell, hogy a szegény kis kutyának is vannak „emberi” dolgai, melyek néha halaszthatatlanok.

Gazdái gyermektelenek voltak és Szivar töltötte be az űrt, amiben pár gyerek szépen elfért volna. Szivar családtag lett. Bizonyos időben tért nyugovóra, bizonyos időben ébredt és megkövetelte, hogy ilyenkor mindenki ébren legyen. Ha a háziak lustálkodtak, Szivar erőlesen ugatott, amit gazdái ébresztésnek vélték, holott csak a reggelit követelte.

— Szivar a legjobb veker — mondta gazdája és csodálatos történeteket mesélt kutyájáról a hivatalban kollégáinak, akik unták már Szivart gazdájával együtt, mert

nem tudták, hogy minden ember költő egy kicsit, még ha számvevő is...

Közben eljárt az idő. Szivar tízéves lett, majd tizenegy, ami kutyasorban már majdnem agastyánt jelent, és egy napon nem hagyta ott kosarát, és nem vett tudomást az állatorvosról se, aki pedig körülrajongta a beteget, sőt — biztonság okáért — az asszonykát is. Aztán orvossgot írt, melyet Szivar utálatosnak és feleslegesnek minősített, mert bölcsen tudta — amit a háziak elfelejtettek már —, hogy a földi időnek és a sonkacsülköknek immáron befellegzett. Kinyújtózkodott és azt már nem is hallotta, amikor asszonya sírva telefonált urának, hogy Szivar élete elfűstögött, azaz a fűbe harapott, ami azonban nem teljesen helyes kifejezés, mert Szivar csak akkor harapott a fűbe, amikor emésztése nem volt rendben.

A gyász rászakadt a lakásra. Az asszony csendesen járt, amint egy halottas-háznál illik és suttogva beszélte meg urával, hogy az elhunytak miként adják meg a végtisztességet. Mert a szemetes-kocsi ellen — nagyon érthetően — min-

Pieta

szerűséggel. A rajzok modern eredetisége rokonszenves hagyománytisztelettel olvadt össze. Tehetséges ember művei.

— Ki csinálta?

— Dér Pista.

Akkor hallottam először ezt a nevet. Aztán rövidesen megismertem magát a művészt is; éppen akkor fejezte be itt Szegeden a tanárképző főiskolát. Később még dolgoztunk is együtt. Dér rajzolt a Délmagyarnak, sőt kritikákat is írt. De azután, tekintve, hogy egyre többször szerepelt a tárlatokon, s önmagáról végül is mégsem írhatott, ezt a tevékenységét abbahagyta.

Ebben az időben rendezte meg első önálló kiállítását, a régi újságíróklubban. Képei ismét megleptek, de más-képpen, mint a rajzok. Jellegtelennek tűntek, mintha alkotójuknak nem lett volna festői egyénisége. Úgy komponált, mint minden kezdő, aki még nem találta meg saját hangját. Hogyan lehet, hogy, aki olyan eredeti rajzokat produkált, ilyen gyenge munkákat ad ki a kezéből, ha esethez nyúl? Nem értettem.

De nem sokat töprenghettem rajta. Nagyon rövid idő telt el, talán csak egy esztendő, s Dér újszerű képekkel jelentkezett. Az első olyan festménnyel, amely számomra a művész első, jellegtelene, kezdő korszakát felváltotta a másodikkal, az önmagát megtalált, kiforrott tehetség korszakával, valamelyik vásárhelyi tárlaton láttam. Különös címe volt: *Kenyérevő*. Egy egősárga búzatáblában egy majdnem feketére barnult, megállapíthatatlan korú, fehér inges férfi üdögélt a tarlón, kezében egy darab kenyérrel. Az ing világító fehérsége, az alak vastagon meghúzott körvonalai, a búzatábla különös sárgasága semmiben sem emlékeztetett Dér korábbi képeire. Nem is akartam elhinni, hogy ő festette.

Aztán új kiállítások jöttek és Dér István hasonló szellemű-stílusú képekkel jelentkezett. Mindegyiken dominált ez a fehér, fekete, egősárga színvilág, a nép életéből vett tematika, s bizonyos monumentalitás, valami különös emelkedettség, ami valahogyan a görög sorstragédiákhoz vitte közel

téktelen vállveregetések voltak. Nevét gyorsan megismerte a szakma és a nagyközönség. Dér tekintélyes művészé vált. Ha egy kicsivel igénytelenebb, megelégszik ennyivel, s élete végéig elfestetet a sajátos modorban, amelyet a maga számára kialakított.

De úgy látszik, Dér István nyugtalan művészalkat. Képein a monumentalitás elmozdíthatatlan. Dűledező kerítésfalairól látjuk, hogy nem akarnak és nem is fog-nak összedőlni. Szilárdan, megingathatalanul állnak lábaikon, szinte mint az időtlenség képviselői. Maga a művész azonban nem ilyen megingathatalanul mozdulatlan. Alig telt el néhány év, s ismét új utakra lépett.

Nemrégiben a Sajtóház klubjának vezetősége összehívta a szegedi művészeket: itt állnak üresen a klub falai, rendezzenek a festők egy kis házi bemutató-kiállítást. Majdnem mind-egyik meghívott jelentkezett képekkel. Dér István is hozott kettőt. De egészen más-féleket, mint amelyeket eddig láttunk tőle.

Azt hiszem, ettől a kiállításától számíthatjuk a fiatal művész harmadik korszakának kezdetét.

Ha e két képet — illusztrációként mindkettőt — közzéljük — Dér István korábbi műveivel összehasonlítjuk, első megállapításunk mindenekelőtt az lehet, hogy a korszakváltás nem feltűnő. A művész szín- és formavilága alig módosult, a *Harangszó* című képén szinte semmit, a *Pietán* talán többet, de ilyen tekintetben itt sincs szó szakadásról, 180 fokos fordulatról.

Valamiben mégis egészen újszerűek ezek a képek.

Hogy pontosan miben? Egyszerűen szólva a tartá-